

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ СХВАЛЕННЯ АБО КРИТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВ)

NATIONAL AND CULTURAL SPECIFICS OF PHRASEOLOGICAL UNITS DENOTING PRAISE OR CRITICISM IN ENGLISH AND FRENCH

Лут К.А.,

orcid.org/0000-0002-9842-3540

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та практики перекладу

Національного університету «Запорізька політехніка»

За умов глобалізації та міжнародного співробітництва проблема міжкультурної комунікації й адекватного взаєморозуміння представників різних культур набуває особливого значення. Ця стаття присвячена виявленню національно-культурної специфіки вираження схвалення або критики у фразеологізмах англійською та французькою мовами.

Для відбору фразеологізмів на позначення схвалення або критики в англійській і французькій мовах використовувався метод суцільної вибірки; для виокремлення тематичних груп фразеологічних одиниць, семантично орієнтованих на вираження схвалення або критики, було використано метод дефініційного аналізу; виявлення ізоморфних та аломорфних семантичних і структурних рис досліджуваних одиниць відбувалося за допомогою зіставного методу; описовий метод застосовувався для інтерпретації виокремлених одиниць і їхніх культурних особливостей.

Було виявлено, що фразеологічні одиниці на позначення схвалення та критики в англійській і французькій мовах мають як ізоморфні, так і аломорфні риси. Серед спільних ознак варто назвати наявність однакових тематичних груп і схожість структурно-семантичних і функціональних особливостей. Відмінності на лексико-семантичному рівні зумовлені розбіжностями у взаєминах між керівниками та підлеглими, у ставленні представників двох культур до своєї роботи, їх відданістю справі або, навпаки, небажанням виконувати свої обов'язки тощо.

Для фразеологізмів французької мови характерна вербалізація недовіри та незадоволення керівників підлеглими, позначення недостатніх знань і вмінь, ліні та недбалості. Майже відсутні фразеологічні одиниці, що позитивно характеризують роботу, виняток становлять ті, які вказують на компетентність працівника. Прагнення працівників довести свою значущість і внесок у загальну справу простежується у фразеологізмах, що описують надзвичайні зусилля, втому та відданість справі.

Для англійської мови характерне вживання більшої кількості фразеологізмів на позначення схвалення, які описують компетентність і розум. Ентузіазм у роботі прирівнюється до приємної схвильованості, зацікавленості та готовності почати роботу.

Ключові слова: національно-специфічні конотації, позитивна та негативна конотація, соматичний компонент, зоонім, фітонім.

Globalisation and advances in international cooperation highlight the need of effective intercultural communication and adequate understanding of people belonging to different cultures. Numerous studies have proved that poor communication can lead to underperformance and even to a complete disaster. In this paper we have made an attempt to show that phraseological systems of different languages (English and French) reflect different perceptions of working process, workers' abilities, their enthusiasm etc. The article is aimed to discover cultural differences represented in phraseological units denoting praise or criticism.

In order to select phraseological units denoting praise or criticism in English and French the continuous sampling method was used. The analysis of definitions was used to group the selected phraseological units. Isomorphic and allomorphic features were determined with the help of the contrastive method. We also applied the descriptive method to interpret phraseological units and determine their cultural peculiarities.

It was found that phraseological units denoting praise and criticism in English and French have both isomorphic and allomorphic features. Similarities include theme groups, structural, semantic, and functional features. Allomorphic features on the lexico-semantic level are explained by different understanding of the relationships between a manager and subordinates, by different attitude to work, dedication and wish to fulfil duties etc.

The research showed that French phraseological units verbalize managers' distrust and dissatisfaction with their subordinates. These units also describe insufficient knowledge and skills, laziness and carelessness. Phraseological units used to give positive characteristics of someone's work are almost absent. Employees' desire to prove their importance and contribution to the common goal can be found in idioms describing hard work, efforts, tiredness and dedication.

The English language possesses more phraseological units denoting praise, they describe competence and intelligence. Enthusiasm at work is equal to pleasant excitement, interest and readiness to start.

Key words: national-specific connotation, positive and negative connotation, somatic component, zoonym, phytonym.

Постановка проблеми. Культурні й історичні зміни, що відбуваються у будь-якому суспільстві, умови існування, ставлення носіїв мови до фрагментів дійсності неодмінно відображаються

у мові. Ключовим елементом мови, у якому проявляється і зберігається національна культура, історичний досвід народу, його духовний розвиток, особливості менталітету, є фразеологія.

Фразеологічна система будь-якої мови характеризується національним колоритом, а це ускладнює, а інколи й унеможливує переклад фразеологічних одиниць (далі – ФО). З огляду на це особливо актуальними стають дослідження реалізації культурних особливостей у мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивчення фразеологізмів розпочалося у середині минулого століття зі структурно-семантичного аналізу, виявлення лексико-синтаксичних відмінностей фразеологізмів від вільних сполучень слів (В.В. Виноградов). Пізніше вчені звернулися до функціонально-мовленнєвого аспекту, вивчаючи особливості вживання фразеологізмів у мовленні й виділяючи компоненти, що мають прагматичний аспект значення. Важливим внеском у дослідження фразеології була праця В.М. Телії [1], у якій науковець звернула увагу на національно-культурні особливості функціонування фразеологізмів. Багато робіт було присвячено вивченню стійких сполучень слів (В.В. Виноградов, М.В. Гамзюк, С.Н. Денисенко, І.П. Задорожна, І.А. Коломийська, О.В. Кунін, В.М. Телія, Д.М. Шмельов та ін.). Незважаючи на це, деякі питання функціонування фразеологізмів ще остаточно не розв'язані. Серед них варто згадати виявлення національно-культурної специфіки фразеологізмів і їх зіставний аналіз, який дає змогу встановити спільні та відмінні риси у семантиці та синтаксисі стійких словосполучень у різних мовах.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – виявити національно-культурну специфіку фразеологізмів на позначення схвалення та критики в англійській і французькій мовах.

Задля реалізації поставленої мети треба розв'язати такі завдання:

- із лексикографічних джерел відібрати ФО на позначення схвалення і критики та виділити тематичні групи;
- виявити ізоморфні й аломорфні риси досліджуваних ФО;
- розкрити національно-культурну специфіку ФО на позначення схвалення та критики.

Об'єкт дослідження становлять фразеологізми на позначення схвалення та критики в англійській і французькій мовах. Предмет дослідження – національно-специфічні конотації, закріплені у структурі досліджуваних ФО. Матеріалом дослідження стали 148 англійських і 112 французьких ФО, дібраних із лексикографічних джерел методом суцільної вибірки [2–5].

Виклад основного матеріалу. У процесі пізнавальної діяльності людина виокремлює важливі

для неї елементи об'єктів навколишньої дійсності та закріплює своє специфічне сприйняття у мові. На вербальному відтворенні світу у мові наголошували такі вчені, як В. фон Гумбольдт, О.А. Потєбня, О.Г. Почепцов та ін. Як слушно зазначив В. фон Гумбольдт: «Мова є ніби зовнішнім проявом духу народу: мова є дух, і духом народу є його мова, і важко уявити собі що-небудь більш тотожне. <...> Тільки духовна сила народу є найжиттєвішим і самостійним началом, а мова залежить від неї» [6]. З огляду на це безсумнівною є важливість дослідження особливостей реалізації національно-культурної специфіки у фразеологізмах різних мов задля кращого розуміння способу мислення певного мовного соціуму, його характеру, реалій його буття.

У цій статті для аналізу була обрана група фразеологізмів, котрі позначають схвалення або критику, оскільки за умов глобалізації зростає роль міжнародної співпраці. Багато працівників виїжджають на роботу до інших країн і мають знаходити спільну мову із представниками різних націй. Часто розбіжності у світосприйманні, звичаях і поглядах призводять до непорозумінь і непотрібних конфліктів у межах багатонаціональних корпорацій.

Дослідження показало, що фразеологізми на позначення схвалення або критики в англійській і французькій мовах мають як спільні, так і відмінні риси. До ізоморфних ознак можна віднести тематичну належність ФО. У ході дослідження було виділено такі тематичні групи, як:

1) характеристика роботи людини загалом. ФО цієї групи покликані передати ставлення до виконаної задачі, виразити емоції й оцінку результату роботи: н-д, *top notch*, *A+ work*, *a hard act to follow*, *ahead of the game*, *not worth the candle*, *that cat won't jump*; *casser la baroque*, *faire un malheur*, *le jeu n'en vaut pas la chandelle*;

2) характеристика особистих якостей і здібностей людини, яка охоплює відданість справі, компетентність, вміння та навички, швидкість виконання роботи тощо: *all thumbs*, *ahead of the game*, *go with a bang*, *also-ran*; *dans ses cordes*, *être fidèle au poste*, *avoir des doigts de fée*, *deux mains gauches*, *zéro absolu*;

3) характеристика дій, що включає в себе стиль роботи, її позитивний чи негативний результат, (не)рішучість, імпульсивність або, навпаки, розсудливість у виконанні обов'язків та ін.: *good (bad) call*, *sitting on the fence*, *run amok*, *put the cat among the pigeons*, *run round in circles*; *être à côté de la plaque*, *avoir bon dos*, *ne pas voir (regarder) plus loin que le bout de son nez*, *être à point mort*, *démarrer (partir, etc) au quart de tour*, *de gré ou de force*.

Другою спільною рисою є семантичне наповнення ФО. Аналіз показав, що найбільш поширеними компонентами в обох мовах є соматичні (*heart = cœur, head = tête, hand = main, nose = nez, jambe, doigts*) і зоонімічні (*goose, donkey, eel, bull; aigle, poisson, oiseau*). Інколи трапляються предмети повсякденного життя (*bag, ball, knife, rocks; chapeau, fleur, eau*).

За характером значення та виконуваними синтаксичними функціями досліджуваних ФО було виявлено дієслівні (*take one's hat off = tirer son chapeau; be on the right track = être sur le bon chemin; have a lot of strings to bow = avoir plusieurs cordes à son arc; have a nose for smth = avoir du nez*), ад'єктивні (*also-ran; asleep at the wheel; sérieux comme un rappe*) та субстантивні (*good (bad) call; an admirable Crichton; all thumbs = deux mains gauches*).

Отже, як бачимо з наведених прикладів, стійкі словосполучення мають спільні тематичні групи, структурно-семантичні та функціональні особливості. Основні відмінності між досліджуваними одиницями полягають в образній основі (оскільки тільки незначна кількість ФО має аналог або еквівалент в іншій мові), у ступені переосмислення значення й у національно-культурній специфіці, яку ми розглянемо детальніше.

Досліджуючи бар'єри міжкультурної комунікації, Е. Меєр [7] зазначає, що будь-який негативний коментар американці завжди супроводжують трьома позитивними, тоді як для французів така характеристика роботи є неприпустимою, вони відразу переходять до справи та вказують на недоліки у роботі. Що стосується схвалення, то, за словами бізнес-експерта, не слід на нього чекати, оскільки робота завжди має бути виконана на належному рівні, і в цьому немає нічого особливого. Безсумнівно, такі розбіжності мають бути відображені у мові, зокрема у її фразеологічній системі.

Французькі керівники не випадково не бажають хвалити своїх підлеглих, це пов'язано насамперед із упередженням ставленням до працівників, що проявляється у недовірі, очікуванні найгірших результатів, у применшенні їхніх здібностей тощо. Як показав аналіз, значна кількість фразеологізмів мають негативно-оцінну конотацію. Серед них група французьких ФО, які характеризують недостатні розумові здібності людини, є найбільш численною (14): *ne pas avoir inventé la poudre* (з варіативним компонентом: *l'eau tiède/ l'eau chaude/ le fil à couper le beurre*); *en tenir une couche*; *Ce n'est pas un aigle* (з компонентом-зоонімом); *une cervelle de moineau (d'oiseau* – з компонентом-зоонімом); *ne pas voir plus loin que le bout de son nez* (із соматичним компонентом); *être bête comme ses pieds* (ком-

паративна одиниця із соматичним компонентом), *oie* (з компонентом-зоонімом)); *avoir un petit pois (un pois chiche) dans la tête* (з компонентом-фітонімом); *être con comme la lune*.

В англійській мові таких ФО було виявлено менше (6). Деякі з них збігаються із французькими за структурою й інколи навіть за значенням: *ne pas avoir inventé la poudre = he did not invent gunpowder*, але частіше відбувається зміна образності. Якщо у французькій мові використовується горошина (*avoir un petit pois dans la tête*), яка вказує на розмір мозку людини, то в англійській – камінці (*have rocks in one's head*), що підкреслює не гнучке, повільне мислення. Розмір підкреслюється і в такому французькому словосполученні: *une cervelle de moineau (d'oiseau)* – мозок як у горобця (у пташки). В англійській мові теж наявні ФО з компонентом-зоонімом, але для образного порівняння використовуються осел і гусак: *stupid as goose, as stupid as a donkey*. На відміну від французьких, в англійських ФО підкреслюється ще і гострота розуму, тому не дуже розумну людину можуть порівнювати із тупим ножем: *not the sharpest knife in the drawer*. Для опису обмежених здібностей людини носії англійської мови можуть використати національно-маркований фразеологізм із компонентом-топонімом: *He will never ser the Thames on fire*.

Окрім ФО, які надають оцінку розумовим здібностям, у французькій мові було виділено 12 ФО, що описують некомпетентність або недбалість: *deux mains gauches; ne rien savoir faire de ses dix doigts; faire quelque chose par-dessus la jambe; faire quelque chose à la va-vite; faire quelque chose comme un pied etc*. В англійській мові теж були виявлені подібні ФО (6): *all thumbs, work with the left hand, shoot yourself in the foot, Mickey mouse job*. Деякі ФО із соматичними компонентами є рівнозначними у двох мовах і означають невміле виконання дії. Те, що для французів означає *deux livi руки*, для носіїв англійської мови – *всі пальці – великі*, для французів погано виконана робота буде зроблена *ногою*, а для американців – *лівою рукою*, однак бачимо, що в англійській мові існує і національно-маркований фразеологізм *Mickey mouse job*, у якому використовується ім'я персонажа з відомого мультфільму.

Як свідчать іноземні працівники [8], керівники завжди вважають, що їхні підлеглі проводять недостатньо часу на роботі, якщо вони не затримуються на робочому місці до пізньої ночі. Дистанційну роботу вони взагалі серйозно не сприймають, навіть якщо регулярно виконуються всі завдання, оскільки, на їхню думку, всі робітники є лінивими

та за будь-якої нагоди будуть намагатися ухилитися від виконання своїх обов'язків. Таке ставлення теж відображено у фразеологічній системі французької мови – 13 ФО присвячені ліні та бездіяльності: *se croiser les bras; coincer la bulle; ne pas lever (ne pas remuer, ne pas bouger) le petit doigt; bayer aux corneilles; se tourner les pouces* і т. п. В англійській мові було знайдено 6 ФО, які позначають бездіяльність: *a bone in your leg, eat the bread of idleness, cut corners, rest on your oars, swing the lead, twiddle your thumbs*.

У корпусі ФО французькою мовою було знайдено тільки один фразеологізм із позитивним емоційним наповненням, котрий акцентує на працьовитості (*un bourreau de travail*), і 11 стійких словосполучень, які описують компетентність і здібності (*dans ses cordes, être fidèle au poste, avoir des doigts de fée, avoir l'étoffe de* тощо). В англійській мові ця група є найбільш численною (17), що підтверджує відмінність американської культури від французької у плані позитивного оцінювання роботи: *having something on the ball; up to speed; have a good head on your shoulders; blind someone with science; know one's onions; not just a pretty face; hand on the torch; quick on the draw*.

Для французької фразеології характерним є часте вживання лексеми *cœur* (серце) з позитивною конотацією, причому не тільки як символу кохання. Починаючи з Античності серце означає центр будь-якої активності: емоційної, духовної, моральної або інтелектуальної. Так, описуючи стиль роботи, французи використовують цю лексему для надання позитивної оцінки, для ілюстрації активності, ентузіазму, енергійності та завзяття працівника: *Y aller de bon cœur. S'en donner à cœur joie. Avoir du cœur à l'ouvrage. Tenir à cœur*. У наведених прикладах спостерігається повне переосмислення компонента *cœur*, в основі якого лежить метафоризація. У французькій мові працювати з ентузіазмом означає вкласти душу. В англійській мові було знайдено тільки два аналоги таких ФО: *put your heart and soul into smth = s'en donner à cœur joie; keep close to your heart = tenir à cœur*, однак для опису ентузіазму існує значна кількість ФО (12) з іншим способом найменування – створюється атмосфера швидкого руху, схвильованості, виконання більшої кількості роботи, ніж очікується, оскільки це цінується в американських корпораціях: *with bells on; bounce off the walls; bright-eyed and bushy-tailed; cause a stir; champ at the bit; do nothing by halves; eat, sleep and breathe smth; (on the) edge of one's seat; fling yourself into something; go the extra mile; raring to go; eager beaver*.

Як показують соціологічні опитування [9], 2/3 французів не люблять працювати або ж незадоволені своєю роботою, тому серед фразеологізмів є багато сполучень, присвячених опису докладених зусиль (8), що ведуть до виснаження: *donner un coup de collier; tenir (porter) quelque chose à bout de bras, se casser le cul à faire quelque chose, mouiller sa chemise, en mettre un coup* і в томи (9): *être sur le flanc, avoir une mine de papier mâché, ne pas avoir les yeux en face des trous, aller (marcher, se lever, etc) au radar* і т. д. Це може бути зумовлене бажанням підкреслити значущість своєї роботи. В англійській мові також наявні ФО (5), що описують наполегливу працю, але вони більше орієнтовані на те, щоб показати роботу на межі можливостей: *by the sweat of one's brow; go into overdrive; sink your teeth into; burn the candle at both ends; pull your socks up*.

Висновки. Фразеологізми, які позначають схвалення та критику в англійській і французькій мовах, характеризуються наявністю однакових тематичних груп і схожістю структурно-семантичних і функціональних особливостей. Основні відмінності зумовлені різними способами найменування й переосмислення, пов'язані зі специфікою культурної інформації та конотації, що закріплюються у семантичній структурі ФО. Національна маркованість ФО може проявлятися через лінгвістичні маркери, які позначають специфічні реалії, але такі випадки були нечисленні. Основні розбіжності полягають у частоті вживання певних ФО (з негативною або позитивною конотацією) та в образній основі, оскільки носії певної культури виділяють значимі для них елементи дійсності.

Було виявлено, що у французькій фразеології відображаються складні взаємини між керівниками та підлеглими, небажання перших хвалити за добре виконану роботу і других – працювати, що також викликає появу фразеологізмів на позначення ліні та недбалості у виконанні завдань. З іншого боку, прагнення працівників довести свою значущість і внесок у загальну справу простежується у ФО, які описують зусилля, втому і відданість справі. Для американської культури характерним є створення позитивного настрою, налаштування на продуктивну роботу, тому переважають ФО, у котрих виражається схвалення і належна оцінка докладених зусиль робітників. Ентузіазм у роботі прирівнюється до атмосфери приємної схвильованості, зацікавленості та готовності якнайшвидше почати роботу.

Перспективою дослідження може стати виявлення національно-культурних особливостей ФО, що позначають схвалення та критику, в українській мові, а також способи їх перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
2. Chollet I., Robert J.-M. Les expressions idiomatiques. Paris : Cle International, 2008. 224 p.
3. Collins Easy Learning French Idioms: Trusted support for learning. Glasgow : HarperCollins Publishers, 2010. 256 p.
4. Kravtsov S. Dictionnaire russe-français des locutions idiomatiques équivalentes. Paris : L'Harmattan, 2005. 248 p.
5. Siefring J. Oxford Dictionary of Idioms. Oxford : Oxford University Press, 2004. 340 p.
6. Гумбольдт В. фон. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества. *Избранные труды по языкознанию*. Москва : Прогресс, 1984. URL: http://genhis.philol.msu.ru/article_189.shtml (дата звернення 05.07.2021).
7. Meyer E. The Culture Map. Breaking Through the Invisible Boundaries of Global Business. New York : Public Affairs, 2014. 288 p.
8. Comment le travail en France est-il perçu par les étrangers ? *Welcome to the jungle* : web-site. URL: <https://www.welcometothejungle.com/fr/articles/travailler-france-nationalites-differentes> (дата звернення 12.07.2021).
9. Bartnik M. Les Français préfèrent faire le ménage que travailler. *Le Figaro*. URL: <https://www.lefigaro.fr/vie-bureau/2011/11/09/09008-20111109ARTFIG00849-le-travail-moment-le-moins-agreable-de-la-vie.php> (дата звернення 10.07.2021).